

OLIGARCHICKÁ MANIPULÁCIA SVETOVÉHO (NE)PORIADKU – 1. časť

JOZEF PAUER, Filozofický ústav SAV, Bratislava

Sen o impériu a deštrukcia Západu. Moc finančnej oligarchie a pasívna, sprivatizovaná verejnosť, jednotlivci i celé „občianske“ skupiny – to sú dve stránky jednej a tej istej mince dneška. Je zrejmé, že globalizovaná dominancia finančných elít, plutokracie, oligarchická internacionála peňazí zrušila doménu verejného a spoločného a otvorila pluralitu ciest pre mnohoraké a stále tie isté podoby privatizácie a korupcie. Permanentné „reformátorské“ oslabovanie štátu a právny štát existujúci len na papieri odovzdávajú praktický výkon moci a všetky sektory života spoločnosti do rúk podvodu a zločinu.

Na druhej strane sa ukazuje, že súčasná globalizácia je len slovo, ktoré má pomenovať anglo-americký, alebo hádam ešte skôr dávny, štvrt' milénia pri živote udržiavaný britský sen o Impériu. Týmto impériom však nie je ani Amerika ani Veľká Británia, a už vôbec nie Európska únia. Je to konglomerát centrálnych bánk, investičných bánk, hedžových fondov či ďalších alternatívnych foriem špekulatívneho investovania, poisťovacích a pripoisťovacích spoločností a kartelov, ktorých hlavnou a možno jedinou ideou sú peňaze ako absolútna hodnota. Tejto modle sa obetuje človek ako osoba i spoločenstvo, agrikultúra i kultúra, ekonomika i ekonómia, domov i domovina. Napokon sa ukazuje, že celá doterajšia globalizácia slúži ako gigantická redistribúcia zdrojov a prostriedkov blahobytu a moci: od chudobných k bohatým. Sen o Impériu končí stavbou krvavej „Ríše peňazí“.

Táto diabolská hra s ľudstvom vyúsťuje do obrovskej deštrukcie priemyslu v celosvetovom rozsahu, do rozvratu a rozkladu komplexného sociálneho systému, verejných služieb, zdravotníctva, školstva, justície, do dramatického nárastu chudoby, do výrazného zvýšenia bohatstva v rukách multimilionárov a miliardárov a s tým akoby priamo úmerne narastajúceho počtu ľudí umierajúcich od hladu alebo ohrozených hladomorom, ničivými baktériami a vírusmi. Ak na súčasnom intelektuálnom počiatku tejto „hry“ stojí Rímsky klub s úmyslom zmeny hodnotovej paradigmy Európy a s absurdnou tézou o limitoch rastu a redukcii svetovej populácie, tak dnes nám intelektuálne a politické elity (pod kontrolou finančných elít) nanucujú spoločenskú zmluvu o globálnej transformácii s požiadavkami „udržateľného“ rozvoja a „vhodných“ technológií. Tie sa majú naplniť cestou „dekarbonizácie“ svetovej energetiky, čo neznamena len koniec jadrovej energetiky, ale aj koniec uhlia, plynu, ropy, ich „náhradu“ slnečnými kolektormi, veternými mlynčekmi, biopalivami... A to znamená stále viac „brownoutov“ a stále viac „blackoutov“, koniec celých oblastí priemyslu, a tým aj pokles životnej úrovne, skracovanie dĺžky života..., teda vyriešenie problému redukcii svetovej populácie, možno aj definitívne: vyhynutie ľud-

stva. A „šachovní majstri“, ktorí svoj problém riešia štyrmi jazdcami z Apokalypsy – Hladom, Vojnou, Morom a Smrťou – v nerušenom pokoji, v rade špekulácií a totálnym nasadením metód korupcie a intríg realizujú svoj zvrátený sen o nových a čoraz väčších ziskoch, o novom svetovom poriadku a svojej kontrole nad ním. Kto odmietne hrať túto hru, kto neprijme jej „pravidlá“ a demaskuje ich – osobnosť, skupina či štát –, ten je vzápätí mienkotvornými médiami diskreditovaný, označený za nepriateľa demokracie, ľudských práv, občianskej spoločnosti a slobody, za nebezpečného diktátora, autokrata, psychopata, teroristu, vraha alebo inak diskreditovaný a vystavený údelu štvanca.

Permanentná vojna (v mene humanity). Je to vojna, vojna vedená bombami i slovami, baktériami, vírusmi i technológiami, lávou, víchrom, vodou, ohňom, zmätkom a klamom, demoralizáciou a hladom... Vojna proti človeku i Bohu, proti spoločnosti i prírode, proti ľudskosti a slobode, proti vede a viere, proti štátom a náboženstvám, no vypovedaná v mene Boha i človeka, prírody i spoločnosti, v mene ľudskosti a slobody, v mene vedy i viery... Jej majstri sa ešte stále dokážu zahaľovať do najrozmanitejších, za tisícročia obnosených, a predsa opätovne neočakávaných podôb. Do kostýmov Humanity, Slobody, Rovnosti, Bratstva, Práva, Slušnosti... V celom tomto procese deštrukcie Západu zvnútra i zvonku, dovnútra i navonok, v súčasnosti sprostredkovanej aj permanentným zakladaním vojnových ohnísk v juhozápadnej Ázii, nadobúda čoraz zreteľnejšie črty zámer uvrhnúť Európu a Ameriku do vojny s Ruskom, Čínou a Indiou, a tak rozpútať globálny vojnový konflikt. Konflikt euroamerickej civilizácie s Euroáziou. Ten by však mohol nadobudnúť termonukleárny charakter.¹ A „veľká transformácia“ by mohla Európu, a nielen Európu, premeniť na popol. Opäť v mene Humanity.

No všetko to zakladanie nových bojísk, ako aj absurdné predlžovanie vojnového stavu na frontových poliach už posiatych črepinami, mínami a mŕtvolami vojakov, a najmä civilistov, na územiach otrávených perverznými špekuláciami, rozrútených ozbrojeným konfliktom prevráteným na občiansku vojnu, všetko to vraždenie klasickými i supermodernými zbraňami a armádami akoby malo len prekryť permanentnú vojnu vedenú „inými prostriedkami“, hladom i konzumom, epidémiami i liekmi, zamestnaním i nezamestnanosťou, rozvrátením sociálneho a zdravotného systému štátov a stálym tlakom, napätím, strachom, šírenými všetkými informačnými kanálmi, ako aj stokami masových médií. Vo svete, v ktorom projektujeme a budujeme bezbariérové priechody, podchody,

¹ V kontexte dnešných dní možno vidieť, ako oligarchická internacionála zastupovaná britskou monarchiou spolu s jej bábkou, americkým prezidentom B. Obamom, usiluje o dvojsmernú politiku, ktorá buď donúti Rusko a Čínu, dve euroázijské veľmoci disponujúce termonukleárnymi zbraňami, aby kapitulovali pred anglo-americkými požiadavkami a plne participovali na záchranných injekciách do globálneho finančného systému, ktorý je pri zachovaní jeho súčasného charakteru odsúdený na zánik, a tak aj na radikálnej redukcii svetovej populácie, alebo USA a Británia spustia preventívnu termonukleárnu vojnu rátajúc s tým, že Čína a Rusko budú reagovať ničivými termonukleárnymi útokmi, ktoré by vyhladili väčšinu ľudstva. Až takáto zúfalá je pozícia imperiálnych síl, ktoré čelia hrozbe totálnej dezintegrácie svojho globálneho finančného systému.

prístupy a vstupy na „dosky sveta“, do ríše krivých zrkadiel, preludov, eskamotáží a klamov, do bánk i divadiel, musí človek, médiami a politikmi vo všetkých pádoch skloňovaný občan – ten prameň moci, práva a slobody dnešných demokracií – zápasiť, bojovať, biť sa o vstupenku do „divadla“ pravého života na mínami posiatej prekážkovej dráhe, a to každý deň odznova. A čo všetky tie ostré míny v mestách, dedinách, v horách a na poliach juhozápadnej Ázie, stovky ľudí zomierajúcich v tme noci, vo svetle dňa? Ajhľa, víťazstvo humanity, slobody a demokratických cností!

V takomto čase riadeného, sofistikovane vrstveného chaosu je nadmieru ťažké oddeľiť „zrno od pliev“, rozpoznať ducha, pravdu a lož, dobro a zlo. Svet, ktorý ničomu neverí, ktorý zišiel zo svojej cesty a zradil svoje oporné body, taký svet sa už nemá ako brániť proti rozkladným silám, nedokáže vyhnúť zlo, ktoré sa v ňom zabývalo. V čele jeho štátov stoja „slepí vodcovia“, stúpenci pustého oportunistu, horizontalizmu a deštrukcie ideí, ktorí nedisponujú poznaním potrebným na bezpečnú navigáciu v krízových vodách. Na rozbúrenom mori sveta sa plavia už len „lode bláznov“. Ich dezorientované posádky stratili základné princípy a nemysliaci lodivodi bez pamäti, emócií a intuície sa nechali vlákať do bludných prúdov, len beznádejne krúžia sami okolo seba alebo uviaznutí na plytčine so zovretým srdcom a logikou v uzlíku hľadajú do temnoty zvířenej preludným tancom kostlivcov v hre na slobodu. Civilizácia, ktorá si púšťa jed do vlastných žíl, sama sa spúta reťazami nemilosrdného osudu. Nocou sa nemotorne zakráda trójsky kôň.

Krutým faktom, ktorému ľudstvo dnes čelí, zostáva narastajúca hrozba svetového vojnového konfliktu. No zároveň nemožno ignorovať skutočnosť, že svet ako celok sa ocitol v situácii, ktorá vlastne človeku zakazuje voliť vojnové riešenie sporov medzi národmi a štátmi v celosvetovom rozsahu. Na základe súčasného stavu vývoja deštruktívnych síl možno celkom realisticky usudzovať, že prípadná svetová vojna by nemala víťaza, svet by sa zmenil na rumovisko a medzi ruinami civilizácie by sa v bezuzdnom cvale preháňali príznaky šeliem, drakov a hadov zármutku, zúfalstva a smrti.

Oligarchické inštitúcie a vôľa k vojne. Táto hrozba civilizačného kolapsu nie je v dejinách nová. Objavuje sa vždy v časoch panstva oligarchického systému, ktorý sa usiluje ovládnuť ľudstvo obmedzovaním jeho rastu, tak populačného, ako aj kultúrneho. Tento systém ráta s prispôbivosťou ľudského vedomia a využíva všetku svoju materiálnu moc „zlata“ na šírenie klamstiev, chaosu a pseudohodnot, na zavádzanie, ohlupovanie, manipulovanie, ale aj vyvražďovanie jednotlivcov i celých spoločenských vrstiev a národov.

Súčasnú oligarchickú inštitúciu už od začiatku sedemdesiatych rokov dvadsiateho storočia demonizujú vedu a vedecko-technický pokrok. Ved' prvá správa vypracovaná pre Rímsky klub, *Limity rastu* (Meadows, Meadows, Randers, Behrens 1972), prišla s vedeckou tézou, podľa ktorej sa svet približne do sedemdesiatych rokov mohol ešte stále rozvíjať, ale keďže hrozí skoré vyčerpanie prírodných zdrojov, je potrebné nastoliť rovnováhu prostredníctvom nulového rastu. Súčasný stav energetických pomerov sa má zakonzervovať, počet obyvateľstva redukovať. Táto správa nadviazala na výsledky počítačového programu, ktoré Jay W. Forrester zverejnil v práci *Dynamika sveta* (Forrester

1971). No aj sám Forrester, ako aj autori *Limitov rastu* (Meadows, Meadows, Randers, Behrens 1972) neskôr priznali, že ich počítačová štúdia bola naprogramovaná tak, aby sa dospelo k vopred stanoveným záverom. Od počiatku bolo chybou tohto výskumu tvrdenie o nemennom stave zdrojov rozvíjaných vedecko-technickým pokrokom. Takýmto spôsobom sa spustila v zásade falošná diskusia, ktorá nadobudla v priebehu ostatných desaťročí rôzne menej i viac sofistikované podoby antihumanizmu. A začiatkom deväťdesiatych rokov správa Rímskeho klubu z pera jeho spoluzakladateľa Alexandra Kinga radí politikom, ktorí nedokážu riešiť domáce problémy, aby pozornosť od nich odpútali jej nasmerovaním na ohrozenie vonkajším nepriateľom, „buď skutočným, alebo na ten účel vymysleným“ (King, Schneider 1993, 71) Pri hľadaní takéhoto nepriateľa sa vraj môže „využiť znečistenie, hrozba globálneho oteplenia, nedostatok vody, hladomor a podobené... Skutočným nepriateľom je však ľudstvo ako také“ (King, Schneider 1993, 75).

Klasickou ilustráciou pôsobenia oligarchického princípu je vleklá (431 – 404 pred n. l.) peloponézská vojna. (Pauer 2009). No tento princíp sa prejavoval aj v oveľa dávnejších dobách, ale takisto v epoche modernej ako pretrvávajúci konflikt medzi panujúcou triedou „bohov“ a ľuďmi sformovanými na obraz dobytky a zahnanými do mediálnych i existenčných „ohrád“ všemožného útlaku a otroctva. Dnes takéto panstvo oligarchickej kultúry vyústilo do situácie, v ktorej sa ukazuje nemožnosť prebývania princípu oligarchizmu a princípu humanity „pod jednou strechou“ našej planéty. A súčasný stav tejto planéty nedovoľuje viesť vojny. Už nemožno tolerovať moc uplatňovanú atómovými zbraňami, biologickými prostriedkami hromadného ničenia či inými formami deštrukcie a zbedačovania ako formu medzinárodnej politiky.

Vôľa rozpútať a viesť vojnu je chorá vôľa. Vojna bola vždy prejavom ochorenia národov a ich vlád. Vojna nie je prirodzeným dôsledkom domnelo vrodeneho sklonu človeka k násiliu. A nie je ani výrazom „bojovného ducha“ alebo vyústením boja za dobro, spravodlivosť, za vlasť... za hocičo. S výnimkou zaostalosti, deštruktívnych prejavov nezvládnutej pudovej agresivity a oslepujúcej tuposti sa za vojnami skrývali vždy motívy oligarchického panstva. Vojnou sa presadzovali jeho záujmy. A vojna bola uvalená na tých, ktorí mu odporovali. Pretrvávajúce vlády oligarchických záujmov znamená šírenie vojnových plameňov požierajúcich ľudstvo aj s jeho kultúrnymi a civilizačnými výdobytkami.

Kreativita ako východisko. Súčasná kríza, ktorá je výtvorom svetovej oligarchie, stojí pred nami ako výzva na sebareflexiu, výzva opätovne rozpoznať, kto je človek, identifikovať skutočné poslanie ľudstva vo vesmíre. Ak totiž zostaneme iba vnútri krízy, ktorú pre dnešné ľudstvo doslova vyrobili oligarchické záujmy a praktiky ich uskutočňovania, a prijmeme len výzvu tejto krízy samej, tak ju nezvládneme a ona nás pohltí. Ak sa však rozhodneme pre obnovu, pre sociálnu rekonštrukciu, pre novú integráciu človeka s prírodou, osoby so spoločnosťou, sekulárneho s posvätným, ak vzkriesime svoju vôľu a schopnosť porozumieť našej ľudskej situácii v jej autenticite, teda nie v situácii tejto krízy, ale za jej hranicami, tak vzkriesime aj našu reálnu moc túto krízu prekonať tvorivým potenciálom ľudstva. Človek vo svojej osobnej existencii nie je nesmrteľný. Každý

raz zomrie. Nikto však nie je skutočne mŕtvvy. Ľudstvo podľa miery svojej tvorivosti, hoci utvárané smrteľníkmi, je nesmrteľné. Tvorivé idey sú trvalým vkladom smrteľníkov do spoločného dobra spoločnosti, prežijú smrť a stanú sa dobrodením pre ľudstvo v časoch prítomných i budúcich. Nie skúposť pod maskou šetrnosti, ale láska premietnutá do kreativity, kreativita zviazaná minulosťou a prijímajúca svoj záväzok voči budúcnosti, vyrastajúca zo živého vzťahu medzi mŕtvymi a živými i tými, ktorí sa narodí, je nevyhnutná na boj s krízou, je tým vzťahom, ktorým ľudstvo transcenduje dimenzie smrteľnosti. Tvorbou naplnený, pomínuteľný čas života sa stáva pradživom nepominuteľnosti. Život je večný a my ho v našom, hoci krehkom, bolestivom, dočasnom ľudskom žití žijeme.

Kreativita je katalyzátorom, ktorý človek pridáva do diania sveta a ten sa tak naplňa zmyslom a nadobúda hodnotu. V tvorivom akte človek duchovne vystupuje zo svojho vnútra, vyrastá z centra v sebe smerom von, hľadá a mieri do centra celku sveta. Vedený hierarchiou teleologickej štruktúry svojej duše smeruje k dosahovaniu a tvorbe vyššej hodnoty, pričom neprestáva komunikovať a pracovať s ostatnými hodnotami, ktoré prijíma, odovzdáva, ochraňuje, uchováva. V tvorivom konaní sa takto prelínajú trpnosť s akciou, utrpenie s odvahou, trápenie so starostlivosťou, starosť s láskou. Tvorivosť takto pamätá na heslo z Horáciových *Listov*: „Maj odvahu byť múdry“, a zároveň na Pavlovo „Nenamýšľaj si, a boj sa“ z *Listu Rimanom*. Kreativita je výrazom ľudskej zodpovednosti a slobody a kultúra je inkarnáciou tejto kreativity. Kultúra završuje prírodu a celok sveta nadobúda ľudskú kvalitu. To je uholný kameň progresívnej dynamiky celých dejín vrátane prítomnosti, z tohto zorného uhla sa možno približovať ku komplexnému porozumeniu tak skutočných dejín, ako aj skutočnej politiky či globálnej stratégie.

Oligarchický trik. Veľký inkvizítor... No pre súčasný oblúk európskych dejín je príznačná oligarchická „oprava“, globalizovaná „transformácia“, ktorá pôsobí proti ich zmyslu, neprispieva k ich tvorbe, je deštrukciou ich tela, srdca i slova. Takýto diabolský trik dotvorenia či nápravy zobrazil geniálne F. M. Dostojevskij v románe *Bratia Karamazovci*. Ivan Karamazov v ňom rozpráva legendu o Veľkom inkvizítovi, ktorý sa rozhodol opraviť spásanosné dielo Ježiša Krista pre potreby podľa neho ničotných, úbohých, slobody neschopných ľudí. Dielo Ježiša Krista je však výtvorom lásky, je chrámom, v ktorom sa spája nespojiteľné, sloboda a poriadok. A tak Veľký inkvizítor dal upáliť všetkých, ktorí narušali zavedený poriadok svojou slobodnou vierou, disidentským myslením a konaním. Napokon uväzní aj Ježiša Krista, ktorý sa vrátil a hlása lásku a slobodu človeka. Presviedča ho o neuskutočniteľnosti ideálu slobody, o slabosti a tuposti človeka, ktorý unesie len malú čiastočku slobody. Preto vraj treba ľudí riadiť, zobrať im slobodu a prístup k poznaniu, aby ich neťažili, a tak ovládnuť ich svedomie. A ten, kto im dá chlieb a ovládne ich svedomie, stane sa ich absolútnym pánom. Kristus po celý čas iba mlčí a napokon dá inkvizítovi bozk na čelo. Ten otvorí dvere väzenia a posielá Krista preč s príkazom, aby sa viac nevracal.

... a Aischylov *Prikovaný Prometheus*. Viac ako dvadsaťtri storočí pred Dostojevským zobrazil tento oligarchický trik dotvorenia či manipulácie dejín a zotročenia človeka

Aischylos v tragédii *Prikovaný Prometheus*. Vláda oligarchického systému je v nej zobrazená na postavách bohov Olympu, ktorých Aischylos stavia pred diváka ako jasnú apoteózu krutých a bezohľadných oligarchov attickej reality. Ich rolou nie je číra fiktívna zábava, no takisto tu nejde len o dramatický symbolizmus. Diova vláda sa v tejto dráme vyznačuje typickými črtami oligarchickej moci. Nadčasovosť umeleckého stvárnenia umožňuje rozpoznať jej starobylé i menej dávne historické podoby mezopotámskeho, aténskeho, benátskeho či britského typu, ako aj jej súčasné varianty.

Mýtus o Prometheovi, známy z *Teogónie* a *Prác a dní*, nadobúda v Aischylovom spracovaní obmenené významy a zmysel. V Hesiodovej interpretácii je Prometheus chytrák, ktorý oklamal Dia, keď mu pri obetovaní podsunul namiesto mäsa kosti obložené tukom. Zeus sa pomstí plánom rýchlej záhuby smrteľníkov a zbaví ich ohňa. No Prometheus ho opäť dobehne. Ukradne z Olympu oheň a ukrytý v dutine trstiny ho prinesie ľuďom, aby im uľahčil život. Zeus dá Promethea prikovať k bralu, kde je vydaný napospas orlovi, ktorý mu zobákom vytrháva pečeň, kým ho nevyslobodí Herakles. A trest pre ľudstvo? Večné utrpenie. O to sa má postarať Epimetheus, zbrklý a hlúpejší brat chytrého Promethea, keď napriek jeho výstrahám si za manželku zoberie Pandoru, prvú ženu, stvorenú na Diov rozkaz Hefaistom z vody a hlíny. Bohovia ju okrem pôvabu obdarovali aj venom, nádobou naplnenou strastami. Zvedavá Pandora nadvihne veko a zo skrinky sa rozletia medzi ľuďmi rozmanité podoby zla a nemoci – dary, ktoré po nej ako pomstu za krádež ohňa zosiela na ľudí Zeus. Keď vyľakaná Pandora veko priklopí, na dne zostane iba nádej. A tak Pandora prekazila účinky Prometheovho daru ohňa smrteľníkom. No nádej, aj keď stratili všetko, im zostáva.

Aischylos sa vracia k predhesiodovskému mýtu, aby ho nanovo interpretoval. Stáva sa z neho dráma s ostrým tragického rozporu, v ktorej sa Prometheova krádež ohňa ukazuje nielen ako uľahčenie života ľuďmi, ale aj ako počiatok neobmedzenej ľudskej tvorivosti i tragédie kultúry. *Prikovaný Prometheus* a zlomky z nedochovaných častí trilógie (*Prometheus – Ohňonos*, *Oslobodený Prometheus*) naznačujú, že Aischylos začína na mieste, kde sa Hesiodos zastavil. Vo svojej interpretácii dáva zaznieť aj hlasom ducha dávnej legendy o Atlantíde a o veľkej vojne bohov a titanov, o ktorých svedčia okrem iných prameňov aj Platónove dialógy *Timaios*, *Kritias* a *Protagoras*.

Vo východiskovej situácii Aischylovej tragédie je Prometheus, jeden z titanov, predstaviteľov dávneho pokolenia bohov, priateľom smrteľných pozemšťanov. V titanomachii stál na Diovej strane. Zeus, ktorý bol vodcom vzbury, sa po uchvátení moci rozhodol zničiť ľudstvo a nahradiť ho novým pokolením. V tejto situácii sa Prometheus² vzoprel a postavil sa na stranu ohrozeného ľudstva proti vražednej tyranii nových oligarchov, samozvaných bohov Olympu. Priniesol smrteľníkom oheň, daroval im poznanie, vedu, umenia, remeslá a prebudil ich k uvedomelej kultivácii života. Vďaka týmto Prometheovým skutkom nadobudli ľudia schopnosť vyslobodiť sa zo smrtonosného osudu, ktorý pre

² Aischylov Prometheus už nie je len mýtickým triksterom, chytrákom, eskamotérom, ale, ako napovedá jeho meno, je tým, kto najprv myslí, aby veci aj osvetlil, aj uvidel ich svetlo, na rozdiel od svojho menej múdreho brata Epimethea, ktorý myslí až po neuváženom konaní.

nich pripravil Zeus. Stali sa múdrymi, svojím pohľadom objímali celok sveta, radosť i životné útrapy prijímali s láskou. Za to ho Zeus so svojou oligarchiou, s jej mocou a silou³ odsúdil na desivý trest.

Prometheus nie je tým typom tragického hrdinu, akého predstavuje napríklad Hamlet. Čoskoro sa ukáže, že tragickou postavou tejto drámy je aj sám Zeus. Nie je tu božskou zárukou vesmírnej spravodlivosti, ale krutým tyranom, ktorý za právo vydáva svoje vrtochy. Prometheus v rozhovore so zborom dvanástich Okeanových dcér vyznáva: „*Však príde raz deň, keď odo mňa, / tak trýzneného ukrutnými putami, / on, mocnár, on, vládnucci nad bohmi, / sa bude chcieť dozvedieť osud, / kto zbaví ho pocty a žezla. / No ani medovou rečou / sa nikdy mu očariť nedám / a ani sa nezľaknem hrozieb. / Ten osud mu nepoviem, iba ak / ma najprv pút zbaví a bude chcieť / mi odčiniť terajšie muky*“ (Aischylos 2010, 43).

V tomto dialógu s Okeanidami Prometheus ďalej objasňuje svoju a Diovu činnosť za titanomachie, charakter svojho priestupku proti Diovi a vysvetľuje im, prečo musí aj pred nimi zatajiť príčinu osudu, ktorý Diovi hrozí: „*Nie, nemyslite si, že mlčím z hrdosti / alebo z hlavatosti! Srdce puká mi / keď vidím, že sa so mnou takto zachádza, / hoc okrem mňa nik iný nerozdeľoval / terajším vládcom neba hodnosti a moc. / No o tom pomlčím, bo viete o všetkom, / čo môžem povedať. Lež vypočujte si, / ako som zbavil ľudí útrap premnohých / a z malých detí zrobil tvorov rozumných. / Poviem to, no nie z pohrdania ku ľuďom, / lež pre to všetko, čo som pre nich urobil. / Bo dívali sa síce, ale nevidiač, / a počúvali, nepočujúč, / podobní príznakom vo snách, žili dlhý život svoj / vo stálom zmätku. Nepoznali stavanie / slnečných domov, nevedeli tesárčiť, / lež ako hemžiacce sa mravce bývali / len v jaskyniach, kam svetlo slnka neprišlo. / Nemali bezpečného znaku ani pre zimu, / ba ani pre kvetnatú jar a úrodné / leto, lež všetko bez úvahy robili / až do chvíle, kým som ich neoboznámil / sám s hviezdami, s ich východmi a západmi. / A potom vynášiel som pre nich rátanie, / poprednú vedu, spôsob skladat' písmená / a pamätať si všetko, matku umení. / Ja prvý zapriahol som zvery do jarma / a nútil znášať postroje a človeka, / aby tak nahradili ľudí v obťažných / prácach; ja zapriahol som kone do voza, / tú ozdobu, čo pýšia sa ňou boháči. / Či koráb plavcov, okridlený vetrilom, / čo brázdí hladinu, som nevynášiel ja?! / No hoc som také vynálezy daroval / ľuďom, ja chudák, nemám predsa prostriedok, / ako sa zbaviť svojej biedy terajšej. / ... / Ja objasnil som znaky ohňa záhadné. / Hľa, moje dielo! / ... / Už z týchto stručných slov to môžeš pochopiť: / odo mňa majú ľudia všetky umenia*“ (Aischylos 2010, 52-54).

Na týchto miestach netreba podľahnúť pokušeniu vnímať Prometheove slová ako prejav nejakej extravagantnej samochvály. Takýmto omylom by sa zatienila pravá povaha osobnostného typu, ktorý Aischylos v postave Promethea sprítomnil. Gréci brali slovné hračky veľmi vážne. A Prometheovo meno znamená „predmyseľ“, teda už samo vymedzuje ako jeho doménu tvorivosť, vynaliezavosť, ale tiež rozvahu a prozreteľnosť. Prometheove slová nám tak hovoria, že všetky ľudské umenia, vedy a remeslá nepochádzajú

³ Moc a Sila sú v Aischylovej tragédii démoni v Diových službách, alegorické postavy, ktoré priádzajú Promethea ku skale, na ktorú ho Hefaistos prikuje.

len z čirej skúsenosti a poznatkov v nej získaných, ale aj z tvorivého premýšľania, z premýšľavej tvorby. Jasne naznačujú, že „Prometheus“ je synonymom jednoty skúsenosti, myslenia a imaginácie, vedeckého bádania, objavovania princípov a zákonov sveta, tvorivého myslenia.

Prometheov dar. Oheň, pravda, rozum, nádej. Čo to všetko vlastne znamená? Ako Prometheus zachránil ľudstvo pred záhubou a čím zmenil jeho život? V rozhovore s náčelníčkou zboru Okeaníd priznáva, že zabránil ľuďom predvídať osud a namiesto toho vložil do nich slepú nádej a obdaril ich ohňom (Aischylos 2010, 45), a tým schopnosťou učiť sa a pamätať si naučené. To samo nie je nič menšie ako schopnosť sebakultivácie a tvorby kultúry. Z citovaných veršov je zrejmé, že Aischylos akcentuje jednotovné postavenie pamäti vo vzťahoch medzi pociťovaním, skúsenosťou, poznaním, imaginatívnym myslením, vedou a umením. Vedľa jej ukladacej, uchovávaajúcej a vybavovacej funkcie naznačuje aj úlohu, ktorú zohráva v štruktúrovaní a organizácii ľudských znalostí a celku vedomia. Tak si ľudia dokážu poradiť v živote, v jeho náročných situáciách, už nie sú vydaní napospas efemérnemu existovaniu, prežívaniu zo dňa na deň, pretože vďaka pamäti, ktorá dáva totožnosť ich životu, disponujú vlastnou prítomnosťou a vedomím o sebe a svete, konajú uvedomelo. Kultúra je v tomto zmysle previnením proti bohom, za ktoré Zeus trýzni Promethea a na ľudí posla rozkladné sily, zlo a trápenie.

No Aischylos nekladie dôraz len na čire vlastníctvo ohňa. Pre kultúru je rozhodujúca duchovná podstata ohňa – rozum a nádej. Tá však má u Aischyla hlbšie dimenzie ako u Hesioda. Je antropologickým princípom, podstatným znakom konania človeka a celku jeho skúsenosti. Už u Hesioda je nádej očakávaním budúcnosti. Táto budúcnosť je však hmlistá, veď nikdy nie je stanovený deň jej príchodu. A tak sa môže nádej zmeniť na utrpenie. U Aischyla je nádej podmienkou Prometheovej viery v sily a schopnosti človeka, ktorý nezotrváva trpne v nádeji, ale vynakladá úsilie v tvorivom praktickom konaní. V ňom sa stretáva s realitou, nadobúda skúsenosť a poznatky o jej pravej povahe. No musí si túto skúsenosť a ňou získané poznatky o skutočnosti usporiadať. Len tak sa stáva jeho poznanie úplným, stáva sa celkom vedy a umenia, kultúrou, ktorá mu umožňuje vidieť a poznať pravú povahu súcna, ako aj poznať pravdu o sebe, vedieť, kto je a kde je. Oheň v tomto konaní nie je iba svetlom takého rozumu, ktorým si človek zvonku „posvieti“ na veci, ktorým ich vymeriava a porovnáva, osvetľuje tak, aby mohol narysovať ich geometriu, vytvoriť ich zrkadlový obraz alebo s nimi uskutočňovať rôzne eskamotáže. Tento oheň je taký rozum, ktorý je zároveň duchovným videním, vnútorným osvietením a schopnosťou uzrieť vnútorný oheň vecí, svetlo, ktoré vychádza z vnútra vecí a naznačuje ich vlastný zmysel. Kto nestráca nádej, ten nečaká trpne na budúcnosť, ale vytrvalo a s rozhodnosťou zotrváva v tvorivom spracovaní skúseností faktického života. Tým prekonáva naivitu, nestáva sa otrokom konvencie a vidí pravú tvár skutočnosti. Má pred sebou budúcnosť, ktorá k nemu prichádza alebo do ktorej on, hoci nie bezstarostne, ale predsa len z vlastnej vôle, rozhodnutý konať, neustále vchádza. Len vďaka tomu ľudský rod ako celok trvá, hoci jednotlivci zomierajú. „S kultúrou sa stretávame tam, kde sa človek nestará len o svoj život, ale tvorí pre všetkých, tvorí niečo, čo možno on sám nebude

môcť hneď užívať. V bytnosti kultúry je obsiahnutý tragický rozpor: kultúra je stálym sebaklamom všetkých, a zároveň je pravdou vcelku; je znalosťou pre všetkých, ale nie pre jednotlivca“ (Gadamer 1993, 157).

Na viacerých miestach v *Prometheovi* sa odohráva situácia, ktorú by sme dnes nazvali raz vyjednávaním, inokedy negociáciou alebo mediáciou. Zbor Okeaníd neprichádza za Prometheom s návrhom na takéto vyjednávanie, ale iniciuje v istom zmysle príbuznú situáciu: „*Len nepomáhaj teraz ľuďom nadmieru / a všímaj si skôr svoje vlastné nešťastie! / Ja dúfam, až sa pozbavíš raz týchto pút, / že nebudeš o nič slabší ako sám Zeus.*“ / PROMETHEUS: *Chvíľa, čo na to predurčila Sudička, / tá ešte neprišla. Ja nestrasiem sa pút, / kým neokúsím utrpenie storaké. / Je nevyhnutnosť silnejšia než umenie.* / NÁČELNÍČKA ZBORU: *A kto je teda pánom nevyhnutnosti?* / PROMETHEUS: *Tri Sudičky a neúprosné Fúrie.* / NÁČELNÍČKA ZBORU: *Tak tie sú teda ešte mocnejšie než Zeus?* / PROMETHEUS: *Neujde predurčenej sudbe ani on.* / NÁČELNÍČKA ZBORU: *Čo mu je súdené krem vlády trvalej?* / PROMETHEUS: *To sa ma nepýtaj a nenaliehaj viac*“ (Aischylos 2010, 54-55)!

Po tomto dialógu vstupuje na scénu Io, tiež Diova obeť. V rozhovore s ňou Prometheus odhaľuje Diovu vôľu pokračovať v deštruktívnom konaní ako tragický princíp, ktorý je základom jeho osudu. Potešená Prometheovými slovami o nadchádzajúcom Diovom páde, obracia sa na neho s otázkou: „*A kto ho o vládarske žezlo pripraví?*“ / PROMETHEUS: *On sám a jeho nerozvážne úmysly*“ (Aischylos 2010, 63). Nakoniec jej vykreslí osud, ktorý ju čaká. Predpovedá budúci beh jej života, ako aj to, že sa stane zakladateľkou rodu, z ktorého po dvanástich generáciách vzíde jeho osloboditeľ.

Keď Io odíde zo scény, náčelníčka zboru pokračuje v „pojednávaní“ s Prometheom. Varuje ho pred jeho vlastnou trúfalosťou, upozorňuje na Adrasteiu, ktorej nemožno uniknúť. Keď už vidno, ako na okrídlených sandáloch prilieha Diovo posol Hermes, Prometheus odpovedá zboru: „*Len cti si, doprosuj sa, lichot' vládcovi! / Mne menej než nič na Diovi záleží. / Nech robí si a vládne za ten krátky čas, / jak chce: už dlho vládnuť bohom nebude. / No vidím pred sebou tu posla Diovho, / ktorý je služobníkom vládcu mladého. / Iste mi prišiel niečo nové oznámiť*“ (Aischylos 2010, 70). A naozaj, Hermes prichádza ako „mediátor“ v Dioových službách: „*Ty mudrák, ty, ty rebelantský rebelant, / ty klamár bohov, ktorý si dal smrteľným / to najkrajšie, ty zlodej ohňa, počúvaj! / Môj otec rozkaz dáva ti, by prezradil / si sobáš, čo ho zbaví vlády nad svetom*“ (Aischylos 2010, 70-71). Prometheus so vznešenou iróniou vzbúrenca odmieta tajomstvo vyzradiť: „*Oj, to sú veľké slová, plné hrdosti / a sluhu nesmrteľných bohov dôstojné! / Ste ešte mladí, krátky čas len vládnete, / a myslíte, že obývate paláce, / kam nevníkne bôľ*“ (Aischylos 2010, 71). Hermes neustáva vo svojom vyjednávaní, nabáda na uvážlivosť: „*Len odhodlaj sa, odhodlaj sa, šialenec, / rozumne myslieť o prítomných útrapách*“ (Aischylos 2010, 73) Prometheus tajomstvo neprezradí, odmietne byť verným otrokom tyrana, zostáva radšej pripútaný ku skale. Zúrivy Zeus bleskom rozčesne útes a v hluku hromobitia sa bralo s Prometheom a Okeanidami prepadne do zeme. Tak sa končí *Prikovaný Prometheus*.

Dokončenie v budúcom čísle.

Literatúra

- AISCHYLOS (2010): *Prikovaný Prometheus*. Preložil Miloslav Okál. Martin: THETIS.
- FORRESTER, J. (1971): *World Dynamics*. Cambridge, MA: M. I. T. Press.
- GADAMER, H.-G. (1993): Prometheus und die Tragödie der Kultur. In: *Gesammelte Werke 9. Ästhetik und Poetik II*. Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck).
- KING, A., SCHNEIDER, B. (1993): *The First Global Revolution. A Report by the Council of the Club of Rome*. New York: Pantheon Books.
- MEADOWS, D. H., MEADOWS, D. L., RANDERS, J., BEHRENS III. (1972): *The Limits To Growth. A Report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind*. Washington D.C., New York: Potomac Associates Books, Universe Books.
- PAUER, J. (2009): Demokracia a tragédia. 1. časť. *Filozofia*, 64 (10), 996-1000.

Príspevok vznikol vo Filozofickom ústave SAV ako súčasť grantového projektu č. 2/0010/12.

Jozef Pauer
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava I
SR
e-mail: Jozef.Pauer@savba.sk